

פורים בשנה מעוברת קבלת תורה שבע"פ

1. שימוש חכמים השער לגדלות

...השימוש חכמים של הגרצ"י זצ"ל, היה גדול וגם מופלא מאד. השימוש אצל אביו מרן הרב זצ"ל היה לא שכית, סופג דברי תורה והנהגות של תורה וארחות חיים של תורה. זה אחדות של נפשות, כמובן כל אחד לפי כשרונות הנפש, וכמו"ש חז"ל שלכן אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים כאילו שניהם שווים הרב והתלמיד, וגם כשיש הבדלים גדולים, במח ובנפש אבל בדביקות אין זה פוגע.

2. כבוד תלמידי חכמים

לא פעם שמענו את הגרצ"י זצ"ל מרים קולו בצעקה ובשאגת ארי, על עניינים רוחניים שנגעו ללבנו. וראינו איך כפי שרגיל בפיו "כל כול"י" רותח ריתחא דאורייתא, והלבבות היו מזדעזעים. ועל מה לא היה צועק בכל לבו, על שקידת התורה ועל חיזוק אמונה ושמירת הלשון וארץ ישראל ומדינת ישראל, ועל חרפת המסיון וחרפת החוק החילוני, שעל כולם דיבר בזעזוע נפש, וזעזע את לבות השומעים. ודבר נוסף שהיה מזמן לזמן חוזר ומתריע נרגשות, על בזיון תלמידי חכמים. את זה קבל מאביו זצ"ל, לא לשתוק על בזיון כבוד ת"ח כידוע, ועל זה לא היה יכול להרגע. (הספד הגר"א שפירא זצוק"ל על רבינו ביום השבעה) (מורשה עמ' כח)

"ויתיצבו בתזותית זהר"

אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את זהר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה, שקבלוה באונס: (שבת פח. רש"י)

דברי חכמים בתלמוד מבררים לנו את מהות קבלת התורה שהייתה בכפיה מלאה לעם ישראל, לא רק זאת אלא שמוסיף שם בגמרא ריש לקיש ואומר שהיה תנאי אלוקי, בל יעבור לקבלת התורה:

"דאמר ריש לקיש מאי דכתיב 'ויהי ערב ויהי בקר יום הששי' ה"א יתירה למה לי? מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו." (שבת פח.)

ומצד שני אנחנו רואים את דברי רבא שמדברים על קבלת התורה מחדש בימי אחשורוש:

אמר רבא אף על פי כן הדור [חזרון] קבלוה בימי אחשורוש מאהבת הנס שנעשה להם: דכתיב: "קימו וקבלו היהודים" קיימו מה שקיבלו כבר. (שבת פח.)

והרי כבר קבלו את התורה בסיני. כולנו מדקלמים את הפסוק שאמרו במעמד הר סיני "נעשה ונשמע". משמע מכאן שהכל היה ברצון מלא ובנפש חפצה ללא שום כפיה!

כך אנו מוצאים במדרש את "מאמציו" של הבורא יתברך בחיפושו אחר מקבלי תורה. עבר הקב"ה בין כל אומות העולם ולא מצא מי שיקבל את התורה אלא עם ישראל:

"ולפיכך נתבעו אומות העולם כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכינה לומר אלו נתבענו כבר קיבלנו עלינו הרי שנתבעו ולא קבלו עליהם שנאמ' (דברים ל"ג) 'ויאמר ה' מסיני בא' ונגלה על בני עשו הרשע ואומר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם 'לא תרצה' אמרו זו היא ירושה שהורישנו אבינו שנאמר (בראשית כ"ז) 'על חרבך תחיה'. נגלה על בני עמון ומואב אמר להם מקבלים אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם 'לא תנאף' אמרו לו כולנו מניאוף דכתיב (שם י"ט) 'ותהרין שתי בנות לוט מאביהם' והיאך נקבלה. נגלה על בני ישמעאל אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה אמר להם 'לא תגנוב' אמרו לו בזו הברכה נתברך אבינו דכתיב (שם ט"ז) 'הוא יהיה פרא אדם' וכתיב (שם מ') 'כי גנוב גנבתי'. וכשבא אצל ישראל (דברים ל"ג) 'מימינו אש דת למו' פתחו כלם פיהם ואמרו (שמות כ"ד) 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' וכן הוא אומר (חבקוק ג') 'עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים.' " (מכילתא יתרו פרשה ה')

אם כן מה תוכן החזרה לקבלת התורה בזמן מרדכי היהודי, אסתר המלכה ואחשוורוש?
כפייה מוחלטת לקבלת התורה, או קבלה מרצון שלם?
מבאר לנו המדרש :

"יתברך שמו של ממ"ה הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות כמ"ש 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו' (דברים ל"ב) ונתן לנו את התורה בכתב, ברמז, צפונות וסתומות ופרשום בתורה שבעל פה וגלה אותם לישראל ולא עוד אלא שתורה שבכתב כללות ותורה שבע"פ פרטות ותורה שבע"פ הרבה ותורה שבכתב מעט ועל שבע"פ נאמר 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' (איוב י"א) וכתיב 'ולא תמצא בארץ החיים' (שם כ"ה) ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר י"ט) וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל.

לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבע"פ שנאמר 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית' (שמות ל"ד) ואמרו חז"ל לא כתב הקב"ה בתורה למען הדברים האלה ולא בעבור הדברים האלה ולא בגלל הדברים אלא 'על פי הדברים' וזו היא תורה שבע"פ שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול שהוא משולה לחשך שנאמר 'העם ההולכים בחשך ראו אור גדול' (ישעיה ט) אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול שהקדוש-ברוך-הוא מאיר עיניהם באיסור והיתר בטמא ובטהור ולעתידי לבא 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' (שופטים ה')

ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית שנאמר 'ויתיצבו בתחתית ההר' (שמות י"ט) ואמר רב דימי בר חמא א"ל הקב"ה לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר?! והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה ענו כלם ואמרו 'נעשה ונשמע' מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט.

אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו שנא' 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך' (דברים ו') " (תנחומא נח,ג)

עֵיבוֹר שָׁנָה

א שנה מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חדש. ואין מוסיפין לעולם אלא אדר ועושין אותה שנה שני אדרין אדר ראשון ואדר שני. ומפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חדש האביב שיהיה חדש זה בזמן האביב. ולולא הוספת החדש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים:

ב על שלשה סימנין מעברין את השנה. על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. ביצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה. ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב. ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אתר: (רמב"ם הלכות קידוש החודש פרק ד, א-ב)

ב ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא. שבזמן שיש סנהדרין קובעין על פי הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראיה. אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום. וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב ארץ ישראל:

ג ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה. מסוף חכמי הגמרא בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע. אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אבבי רבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין:

ד כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראייה. היו בני ארץ ישראל וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד. ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם היו עושים שני ימים מספק לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש:

ה. "בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה. היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל. שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין. אבל תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם:" (שם פרק ה)

"זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני. לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין. שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ. ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא. כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל אי זה יום הוא. וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב. לא מפני חשבון שאנו מחשבין:" (רמב"ם קידוש החודש פרק ה, יג)

פֻּרִים בְּיוֹם עֲשִׂיָּהּ

בשנים בהן חל פורים דמוקפין - ט"ו אדר ביום שישי לגרים בירושלים (תשעט, פב), או בשנים בהן חל פורים דפרזים - י"ד אדר ביום שישי (תשפא פה), צריך להתארגן בהתאם מכיוון שאין לנו את כל הזמן עד שקיעת החמה למשלוח מנות וסעודה כמידי שנה, שהרי צריך להכין צרכי שבת ולקבל שבת בזמנה.

סעודה בערב שבת

בכל ערבי שבת הדגישו לנו רבותינו את הצורך להיות מוכנים ותאבים לסעודה שהיא אכילה שאינה לצורכנו אלא צורך כבוד ה', כבוד שבת. אומר לנו השולחן ערוך (רמט,ג) שאנשי מעשה היו מתענים כל יום שישי כדי להגיע לסעודת שבת כשהם תאבים ולא שבעים. בתחילת דבריו (ס,ב) כותב מרן

שאסור לקבוע סעודה שאינה קבועה ומחויבת בערב שבת, פרט לסעודת מצווה שזמנה בערב שבת כמו ברית מילה או פדיון הבן, גם אז להשתדל לעשותה בבוקר ולא אחר חצות. כותבת הגמרא ומופיע כך בפוסקים האחרונים (משני"ב שם סק"ז) "מעשה במשפחה אחת שקבעה סעודתה בערב שבת" וסופה לא היה מרנין.

המחויבות לסעודת שבת מצוינת בפוסקים במקומות שונים ובאריכות רבה. על כן בשנה בה אנחנו מגיעים בחסדי ה' לימי הפורים וליבנו שמח ומלא הכרת הטוב לבורא יתב"ש, אנחנו מציינים על פי הוראת רבותינו את השמחה באכילה ושתייה "יום משתה ושמחה". כאן אנחנו מגיעים לאפשרות של "ניגוד עניינים" בין שבת שהיא מקור כל הברכה יסוד אמונתנו ועבודת הבורא שלנו – לבין פורים שהוא אבן בוחן בקיומנו ואמונתנו. במקרה זה עלינו להתנהג במשנה זהירות וזריזות בעבודת ה'.

סעודת פורים

הדרך הטובה ביותר היא להתחיל בסעודה לפני חצות היום, לסיימה מבעוד יום, ולהתפנות לקבלת שבת וערבית כהלכתן. כפי שמביא הרמ"א: "וכשחל פורים ביום ששי יעשו הסעודה בשחרית משום כבוד שבת (מנהגים) " (תרצה סעיף ב)

וכמו שכותב המשנה ברורה לגבי סעודת ברית או פדיון הבן: "מותר - דהיא ג"כ סעודת מצוה [ברית ופדיון] ואין לדחותה מפני סעודת שבת (יז) ומ"מ לכתחילה מצוה להקדימה בשחרית משום כבוד שבת וכמו שמבואר בסימן תרצ"ה ס"ב לענין סעודת פורים ע"ש (יח) ובדיעבד יכול לעשותה [ברית ופדיון] אפילו ממנחה ולמעלה: " (סימן רמ"ט סק"ג)

כמובן יש לציין את שיטת הפוסקים שכל שנה מצדדים בסעודת פורים בשחרית ולא אחר הצהריים. (כף החיים תרצ"ה סק"כג בשם פוסקים ראשונים ואחרונים פשטנים ומקובלים אשכנזים וספרדים)

והיה, אם נמשכה סעודת פורים לתוך שבת, האפשרויות והמחלוקות רבות, הן בדרך המשך הסעודה כסעודת שבת - על פי הדין של "פורס מפה ומקדש" (שוי"ע רע"א, ו), הוי אומר: מכסה את השולחן עם כליו במפה, מוזג כוס ומקדש קידוש של שבת, מסיר את המפה וממשיך לסעוד וזוהי סעודת שבת. והן בדרך האחרת, שהיא לפרוס מפה, לומר קבלת שבת, להתפלל ערבית, לקדש ולהמשיך בסעודה, וברכת המזון בסוף כל הסעודה.

דרכים אלה טומנות בחובן מחלוקות רבות הן בסעודה - דיני הפסק, והן בברכת המזון - מה להזכיר כתוספת קדושת היום. כל זה בבית פרטי אולם במקרה ועושים סעודה קהילתית אנחנו נתקלים בבעיות רבות נוספות כדוגמת הדלקת נרות שבת, זמנן ומקומן. [פלג המנחה, מקום שינה] על כן המנהג בירושלים, והדרך הטובה ביותר היא, כפי שכתבנו בתחילה - לסיים את הסעודה לפני שבת.

ומובא בספר מתוך התורה הגואלת (מועדים וזמנים, פורים עמ' קעט):

שאלו את הרב (-הרצ"ה זצ"ל), כיצד נהגו בבית מרן הרב זצ"ל, בפורים שחל ביום ששי, לענין סעודת פורים? הרב השיב: היו מקדימים קצת מהרגיל, ואחר כך נמשכה הסעודה עד לפני כניסת שבת. שם, בבנין הישן, כל הפורים היה הרב, מעין הנובע שאינו פוסק, חריפות ופלפול ונסתר וחסידות, הכל לפי האנשים. כל פורים ממש ספר שלם בפני עצמו.

במסכת פסחים (צ"ט): "לא יאכל אדם בערבי שבתות ויו"ט מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך". ושם בהמשך (בדף ק.): "מעשה ברשב"ג ורבי יהודה ורבי יוסי, שהיו מסובין בעכו, וקדש עליהם היום, א"ל רשב"ג לרבי יוסי: ברבי (פי' רשב"ם: גדול הדור), רצונך נפסיק, וניחוש לדברי יהודה חברינו? אמר לו: בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני רבי יהודה, ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בפני, 'הגם לכבוש את המלכה עמי בבית? וכו'. אמר הרב זצ"ל, שברור שהיתה זו סעודה של פורים שחל ביום ו', ערב שבת, ולכן השתמש רבי יוסי בפסוק זה שמתוך מגילת אסתר.